

AKTIVNOSTI VOJNIKA U SLOBODNOM VREMENU

Slobodno, vannastavno, vreme vojnika. Pod slobodnim, vannastavnim, vremenom vojnika u našoj armiji možemo podrazumevati ono vreme koje nije angažovano obaveznom nastavom nego je ostavljeno za obrazovne, kulturno-zabavne i sportske aktivnosti vojnika.

Opšta razmatranja o slobodnom vremenu vojnika dovode do protivrečnih zaključaka. O čemu se, zapravo, tu radi? Jednostavnost ratne tehnike i načina vođenja borbe u prošlosti objektivno je pružala više mogućnosti za povećavanje vojniskovog slobodnog vremena na račun obavezne obuke i ostalih dužnosti. Međutim, što do toga ipak nije dolazilo, razloge pre svega treba tražiti u načinu vaspitanja i odnosima u armijama toga vremena, koji su zahtevali da se najveći deo vremena ispuni raznim vrstama drila. Nasuprot tome i uprkos mnogo složenije ratne tehnike i savremenih načina vođenja borbe koji objektivno zahtevaju sve više vremena za obaveznu obuku, danas je, ne samo u socijalističkim nego i u nekim kapitalističkim armijama, prihvaćeno gledište da vojniku treba ostaviti više vremena za odmor, razonodu i dopunske oblike obrazovanja, kako u miru tako i u ratu.

Očigledno je da se u armiji teže nego u građanstvu dolazi do slobodnog vremena i da ima mnogo teškoća oko njegovog racionalnog korišćenja. U građanstvu se više nego u armiji koriste profesionalni organizatori zabave i obrazovanja, dok se u armiji taj rad više sprovodi preko samodelatnosti vojnika i starešina. U našoj armiji za ovaj rad se oduvek nalazilo vremena. Prema direktivi za vaspitanje i obuku u 1961/62. god. koja je još na snazi, za ove aktivnosti je u toku jedne sedmice ostavljeno četiri popodneva i svi praznici, dok se samo jedno popodne upotrebljava kao čisto »sportsko popodne« i jedno »za uređenje prostorija i ličnu higijenu«. Dobrom organizacijom i planiranjem i za vreme ova dva popodneva izvode se još neki oblici vojničkih aktivnosti. Slušanje emisija radija i razglasne stanice, kao i gledanje TV-programa, moguće je ovih kao i ostalih dana. Sem toga, posle ovih popodneva kao završnica i prijatan odmor dođe neki kulturno-zabavni program. Tako će se lakše podnositi naponi oko uređivanja prostorija, a posao će biti brže i bolje obavljen. Za pripremu nekih priredbi ponekad se može koristiti i slobodno vreme u toku prepodneva koje se daje posle obaveznih popodnevih i noćnih vežbi. Sve to pokazuje da vremena ima dovoljno, kao i da ono nikada nije problem u jedinicama gde se shvata značaj i ceni potreba ovog rada. Primeri iz našeg oslobodilačkog i otadžbinskog rata Sovjetskog Sa-

veza govore da se za zabavu, razonodu i obrazovanje nalazilo vremena i u najtežim danima borbe i velikih marševa.¹

Imajući u vidu sadržaj i fizionomiju ovoga rada, kao i njegov značaj i potrebu, smatram da »sportsko popodne« po svom sadržaju i načinu izvođenja ne bi trebalo izdvajati ni posebno tretirati od ostalih popodneva ostavljenih za aktivnosti vojnika. Ovo utoliko pre što njegovo izvođenje dovodi, s jedne strane, do velikih teškoća u obezbeđivanju potrebnih sportskih terena i rekvizita, a sa druge, što se razlikuje od redovne obuke i *vojničkih aktivnosti*. Osim iznetih razloga, ovo popodne se često kruto postavlja i planira jednako za svako godišnje doba i vremenske uslove, iako se zna da se zimi i po lošem vremenu ne mogu bez sala uspešno ostvarivati sportski programi. Zbog svega toga mislim da je najbolje da se i ovo popodne ostavi za vojničke aktivnosti pošto nema nimalo opasnosti da će sportskih aktivnosti tada biti manje od kulturno-zabavnih i obrazovnih.

O pojmu *slobodnih aktivnosti vojnika*. U svakodnevnoj praksi Armije susrećemo različita shvatanja pojma aktivnosti vojnika u slobodnom vremenu. Tako se za sada u jedinicama najčešće upotrebljava pojam »slobodne aktivnosti vojnika«, koji je zvanično na snazi od 1961. godine. Dosta njih ovu delatnost naziva po starom »kulturno-prosvetni i kulturno-zabavni rad vojnika«. Sve je više onih koji smatraju da su »vannastavne aktivnosti« najadekvatniji izraz za rad vojnika u slobodnom, vannastavnom, vremenu.

U stranim armijama za slične aktivnosti takođe se upotrebljavaju razni nazivi. U Sovjetskoj armiji ih nazivaju »kulturno-prosvetni rad«, a u zapadnonemačkom Bundesveru »razonoda i iskorišćavanje slobodnog vremena.«² Naziv »organizovane vojničke aktivnosti u slobodnom vannastavnom vremenu« suštinski bi najbolje odgovarao, jer ističe ne samo potrebu aktivnosti nego i potrebu da one budu organizovane. Tako za sada imamo nekoliko naziva, ali nijedan od njih ne zadovoljava potpuno.

U čemu su nedostaci naziva upotrebljivanih u našoj armiji? Sadašnja praksa pokazuje da sve što vojnici u jedinicama rade u slobodnom, vannastavnom, vremenu, po sadržaju i oblicima, nije samo kulturno-prosvetni i kulturno-zabavni rad, već mnogo šire i značajnije od toga. Kroz razne i mnogobrojne sadržaje i oblike vojnici proširuju stara i stižu nova vojna, politička, tehnička, zdravstvena i mnoga druga znanja, bave se raznim granama sporta itd., što po svom karakteru prelazi okvir kulturno-prosvetnog i zabavnog rada. Naziv »kulturno-zabavni rad«, koji je odgovarao ranijim uslovima, ne samo što više ne odgovara suštini i sadržaju današnjih vojničkih aktivnosti,

¹ U svim našim jedinicama postojale su za vreme NOB-a diletantske grupe koje su pripremale i izvodile kulturno-zabavne programe jedinicama i građanstvu i pod najtežim uslovima. U četama Crvene armije postojale su tzv. »tranšejne brigade umetnika«, sastavljene od boraca i nižih starešina koje su pripremale skečeve, recitacije, pesme u dva glasa, narodna kola i sl. Priredbe su davane na samom frontu, čak i u tranšejama, blindažima, i to na samom prednjem kraju. (Vidi svesku 3 edicije *Problemi vaspitanja i obuke* str. 49.)

² *Problemi političkog rada i vaspitanja u nekim stranim armijama*, sveska 3 edicije *Problemi vaspitanja i obuke*, 1958. god. Uprava za MPV.

nego u izvesnom stepenu predstavlja i kočnicu za iznalaženje i usvajanje novih sadržaja i oblika. Ako analiziramo sastav vojničkih sekcija koje su radile u toku 1963. godine, zapazićemo da na kulturno-zabavne (dramske, horske, recitatorske, muzičke, folklorne, literarne i likovne) otpada 64%, čemu je umnogome, pored ostalog, doprineo i dosadnji naziv »kulturno-prosvetni i kulturno-zabavni rad«. On je suviše isticao njegovu kulturno-prosvetnu stranu, što je donekle skretalo pažnju od drugih aktivnosti za koje su vojnici bili čak i više zainteresovani. U jedinicama gotovo i nije bilo sekcije za praćenje i izučavanje vojnih, političkih i nekih drugih pitanja.

Pojam »slobodne aktivnosti vojnika« nije podesan iz nekoliko razloga. Sloboda opredeljivanja vojnika — hoće li ili neće učestvovati u nekom od organizovanih oblika vojničkih aktivnosti u slobodnom vremenu — ne može u armijskim uslovima biti uvek poštovana. S druge strane, uvek ima posebno aktuelnih i izuzetno važnih tema za obuku i šire opšte obrazovanje za koje će se, ponekad, planirati i obavezno učešće. Isto tako materijalni i drugi uslovi (pored ostalog i ranije navike jednog dela vojnika) ne dozvoljavaju u svim slučajevima da se organizuje i izvodi sve što žele i traže vojnici, te je i s te strane puna sloboda opredeljivanja i izbora umnogome ograničena. Zbog svega toga pojam »slobodne« umesto aktivnosti vojnika u slobodnom, vannastavnom vremenu, može da dovede do nerazumevanja i zbrke.

No bez obzira na iznete nedostatke, ovaj naziv ima i svojih prednosti u odnosu na sve ostale, a naročito u razvijanju samoinicijative i stvaralaštva vojnika.

U nazivu »vannastavne aktivnosti vojnika« postoje dva ozbiljna nedostatka. Opravdano postoji opasnost da se vojničke aktivnosti u slobodnom, vannastavnom, vremenu, s jedne strane previše odvoje od ciljeva obuke, koja je najvažniji zadatak u Armiji, a sa druge, da se mnoge obavezne vojničke dužnosti i drugi poslovi van nastave smatraju ovim aktivnostima. U ovom nazivu je dobro to što ne stvara nikakvu zbrku oko pitanja slobodnih i obaveznih aktivnosti i slobodnog i obaveznog vannastavnog vremena, kakav je slučaj u nazivu »slobodne aktivnosti vojnika«.

Ovaj kratak osvrt o neadekvatnosti pojedinih naziva opravdava potrebu da tražimo bolji termin. Stoga sam mišljenja da ih, dok ne nađemo bolji, jednostavno zovemo »aktivnosti vojnika u slobodnom, vannastavnom vremenu«. Verujem da se njime umnogome prevazilaze nedostaci ostalih naziva.

Pri razmatranju ostalih pitanja polazimo od shvatanja da su ove aktivnosti slobodne i obavezne, da su sastavni deo vaspitno-obrazovnog procesa u Armiji i da obuhvataju celokupni rad vojnika u njihovom slobodnom vannastavnom vremenu, počev od obrazovanja i proširivanja znanja pa do psihofizičkog odmora.

Značaj i ciljevi aktivnosti vojnika u vannastavnom vremenu. Polazeći od socijalističkog karaktera, društvene uloge i značaja naše Armije, kao i od specifičnosti uslova života i rada vojnika u Armiji, može se reći da se još više nego u građanstvu ističe važnost i ukazuje potreba stalnog organizovanja i izvođenja sličnih aktivnosti vojnika u

slobodnom, vannastavnom, vremenu. Ovo kako zbog potreba Armije, tako i zbog potreba našeg socijalističkog društva koje zahteva visoke svesne i obrazovane građane. Svestrani razvoj ličnosti vojnika, kakav je potreban našoj Armiji i društvu, može se ostvariti samo ako su celokupan život i rad vojnika u jedinici usmereni u tom pravcu. Zbog obimnosti i složenosti savremene obuke, kao i zato što je odvojen od porodice i ranije sredine, vojnik je svakodnevno izložen psihičkim i fizičkim naprezanjima. Takva opterećenja, ako se ne preduzmu odgovarajuće mere, dovode u manjoj ili većoj meri do psihofizičke zamorenosti vojnika, koja se umnogome negativno odražava na njihov uspeh u obuci i obavljanju dužnosti. Zbog toga je organizovanje aktivnih oblika odmora, razonode i dopunskih oblika obrazovanja vojnika, vrlo važan preduslov za bolje savlađivanje obuke i obavljanje ostalih vojničkih dužnosti, kao i za lakše i brže prilagođavanje na vojničku sredinu. Kroz aktivne oblike odmora u priličnoj meri se obezbeđuje razvijanje posebnih interesovanja za vojna, politička i opšta znanja, kulturne i sportske delatnosti, kao i njihovo zadovoljavanje prema potrebama obuke i vaspitanja i sklonostima i mogućnostima pojedinaca i kolektiva.

Imajući u vidu svu složenost savremene obuke i skraćen vojni rok, smatram da je prepodnevnih 6 časova nedovoljno za uspešno savlađivanje programa obavezne obuke. Zato je neophodno posle podne stvoriti uslove i vojnicima omogućiti da pored ostale literature i štampe nešto više pročitaju u cilju pripreme za naredno zanimanje. To će im omogućiti da još bolje shvate i usvoje izučavano gradivo nego ako ga uče jedino kroz izlaganje starešina.

Sem toga, celokupan ovaj rad vanredno mnogo doprinosi razvijanju samoinicijative i stvaralaštva kod vojnika, druželjublja i kolektivnog duha u radu i drugih pozitivnih osobina koje su od naročite važnosti i nužan preduslov svakom uspehu pojedinca i jedinice u miru i ratu. Savremeni rat ističe u tom pogledu još veće i složenije zahteve. Zbog toga, kako kaže drug Tito, »starešine treba sve više da stavljaju vojnike u položaj u kome će dolaziti do izražaja njihove stvaralačke snage, samostalnost i inicijativa — osobine koje su od naročite vrednosti za svakog pripadnika naše socijalističke armije«.³

Organizacija i izvođenje vojničkih aktivnosti imaju poseban značaj, pored razvijanja inicijative o kojoj govori drug Tito, za sprovođenje aktivnih oblika psihofizičkog odmora, te doprinose lakšem i boljem savlađivanju obavezne obuke i vaspitanju svestrane ličnosti vojnika. Kroz njih se u najvećoj meri ostvaruje saradnja omladine, Armije i naroda uopšte. Prema tome, »zadatak je svih starešina i komandi, a osobito organizacije SKJ, da prate i podstiču ovu tako korisnu formu dobrovoljnog masovnog angažovanja vojnika, u njihovom životu i radu jer to zaista predstavlja kvalitetan skok u unutararmijskom životu i da vode računa o materijalnom obezbeđenju svega toga. Treba shvatiti da se tim putem, isto tako učvršćuje jedinstvo Armije i podiže njena bojna gotovost na još viši stepen«⁴

³ Tito: *Povodom dvadesetogodišnjice JNA, Vojno delo*, br. 12/61.

⁴ Gošnjak: *Povodom petnaestogodišnjice »Narodne armije«, Narodna armija* 30. septembra 1960. godine.

Značaj i potrebu ovih aktivnosti opravdavaju i rezultati koje vojnici kroz njih postižu svake godine u našoj armiji. Radi ilustracije navodimo da je samo u toku 1963. godine u jedinicama radilo preko 8.000 obrazovnih, zabavnih i sportskih sekcija u koje je uključen u proseku svaki drugi vojnik. Ove sekcije su pripremile i dale oko 34.000 raznih priredbi, od kojih je oko 1.300 zajedničko delo vojnika i omladine. U istom periodu u Armiji je za vojnike prikazano oko 50.000 filmskih i oko 1.100 pozorišnih predstava, dok je organizovano oko 4.600 poseta izložbama, muzejima, istorijskim mestima i preduzećima. Na vojničkim univerzitetima održano je oko 20.000 predavanja iz raznih oblasti. To pokazuje nagli uspon obrazovnih aktivnosti koje se, pored ostalih oblika, u najvećoj meri izvode baš na ovim univerzitetima. Ovo su samo neki podaci koji donekle pokazuju koliko je taj rad razvijen u našim jedinicama. Osim toga, u jedinicama gde su te aktivnosti dobro organizovane ima manje nediscipline i prestupa, a više uspeha u obuci i vaspitanju.

Principi rada i organizacije. Pri organizovanju i izvođenju vojničkih aktivnosti nužno treba voditi računa da budu zadovoljeni neki osnovni principi kao što su: masovnost, aktivnost, raznovrsnost, idejna usmerenost i fakultativnost kombinovana s obaveznošću.

Izostavljanje ili zapostavljanje u izvesnoj meri bilo kojeg od navedenih principa dovodi do jednostranosti, kao i do toga da vojničke aktivnosti po svom karakteru nisu više ono što treba da budu. Suština principa masovnosti sastoji se u tome što treba postići da veliki broj vojnika, po mogućnosti svi, još od prvih dana stupanja u Armiju, učestvuje u organizovanju i izvođenju ove aktivnosti i da se broj učesnika stalno povećava. U korišćenju organizovanih oblika treba svi da učestvuju.

Aktivnost vojnika u ovom radu dolazi do punog izražaja. Izostane li ona, ovog rada neće ni biti, pošto su vojnici tu ne samo slušaoci i gledaoci nego i izvođači najvećeg dela programa. A karakter tog rada je takav da se od vojnika može tražiti da obavezno sluša i gleda ukoliko je to organizovano, ali ne i da učestvuje u izvođenju. Ne može se od čoveka tražiti da peva, igra, glumi i sl. ako on to ne zna ili neće. Zbog toga treba poznavati i u najvećoj mogućnoj meri ispunjavati zahteve ovog principa.

Princip raznovrsnosti zahteva da u vojničkim aktivnostima, istovremeno i srazmerno prema važnosti, zavisno od zadataka u jedinici, želja vojnika i konkretnih mogućnosti, u planiranju i izvođenju bude zastupljeno gradivo iz svih oblasti ovih delatnosti. To znači da moramo stalno voditi računa da organizujemo obrazovne, kulturno-zabavne i sportske delatnosti. U okviru sportske delatnosti, na primer, ne treba forsirati samo fudbal i rukomet na štetu atletike, streljaštva, gimnastike i nekih drugih sportskih sadržaja i oblika. O sličnoj srazmeri treba voditi računa u obrazovnoj i kulturno-zabavnoj oblasti delatnosti. Raznovrsnost zahteva da se vodi računa ne samo o sadržajima već i o oblicima kroz koje će se oni prezentirati. Jedan isti sadržaj može se realizovati kroz više oblika. Nije dobro ako se, na primer, na vojničkom univerzitetu održavaju časovi samo iz političke i opšteprosvetne pro-

blematike, a ne i iz savremenih vojnih problema. Isto tako ovi i slični sadržaji nekada će se davati i kroz usmene novine, logorske večeri, filmove i dr. U suštini, poštovanje principa raznovrsnosti obezbeđuje da ovaj rad bude interesantniji i korisniji, kao i da doprinosi masovnosti i aktivnosti.

Idejna usmerenost u vojničkim aktivnostima je zastupljena, ako se preko odabranog gradiva istovremeno obezbeđuju obrazovanje, zabava i vaspitanje svestrane socijalističke ličnosti vojnika. Prema tome, u našim jedinicama ne bi smelo da ima delatnosti koje ne obezbeđuju ove zahteve. U izboru programa raznih vrsta priredbi ne smemo dopustiti da se prihvate predlozi koji su rezultat neizgrađenog ili pogrešnog idejnog i umetničkog kriterijuma pojedinaca. Stoga je nužno stalno i na pogodan način usmeravati i ispravljati pogrešne predloge, te i tako izgrađivati socijalistički pogled na svet i bolji umetnički ukus vojnika.

O principu fakultativnosti i obaveznosti u vojničkim aktivnostima postoje podeljena mišljenja. Dok su jedni za apsolutnu fakultativnost vojnika, ne samo u pogledu izbora pojedinih sadržaja i oblika nego i u pogledu učestvovanja, drugi su za fakultativnost u izboru sadržaja i oblika, ali za obavezno učešće u nekom od njih. Suprotno ovim krajnjim mišljenjima postoje i ona koja su za njihovo kombinovanje.

Učešće vojnika u kulturno-prosvetnom i kulturno-zabavnom radu odmah posle rata bilo je u našim jedinicama obavezno. U praksi se pokazalo da ta obaveznost nije u dovoljnoj meri podsticala i obezbeđivala aktivnost i inicijativu svakog pojedinca, kao i odgovornost komandi i ostalih vaspitnih faktora (organizacija SKJ i vojnih kolektiva). Na taj način obaveznim učešćem se u znatnoj meri zapostavljao, hteli mi to ili ne, faktor svesti za račun određenih rešenja. Zbog toga nisu postizani očekivani rezultati u dopunskom obrazovanju i psihofizičkom odmoru vojnika koji bi im omogućili još lakše i bolje savlađivanje obuke. Primeri u nekim jedinicama pokazali su da se sa više elastičnosti u organizaciji i primenom principa fakultativnosti može više postići u vojničkim aktivnostima. Rad toga ovaj rad je docnije postavljen tako da su vojnici određenih popodneva mogli birati sadržaje, ali su na neki način morali učestvovati u tome radu. Od 1961. godine otišlo se u tome još dalje. Sve je postavljeno još mnogo elastičnije. Osim nekih izuzetno važnih sadržaja za koje se i dalje traži obavezno učešće vojnika, kod ostalih je zastupljen princip fakultativnosti u svakom pogledu, što je dalo znatno bolje rezultate.

Oni koji misle da učešće vojnika u ovim aktivnostima treba da bude obavezno, ne vode dovoljno računa o dosadašnjim iskustvima, stvarnim rezultatima i ciljevima vojničkih aktivnosti. U čitavom ovom problemu najteže je to što se nema u vidu da popodnevni rad, ukoliko se tiče vojničkih aktivnosti u slobodnom, vannastavnom, vremenu, ne sme biti ravan prepodnevnom psihičkim i fizičkim naprezanjima.

Zbog svega iznetog smatram opravdanim stanovište da se vojnici za većinu sadržaja i oblika u tim aktivnostima u principu slobodno opredeljuju prema svojim željama, sklonostima i mogućnostima, zavisno od materijalnih i drugih konkretnih uslova u jedinici i garnizonu.

Prema tome, doslednom primenom fakultativnosti najbolje se obezbeđuju stvarna masovnost, svesna aktivnost, raznovrsnost i idejna usmerenost. Izneti principi se prožimaju i uslovljavaju. Pravilna primena jednog uslovljava takvu primenu ostalih i obratno.

Po oceni i planu komande za neke sadržaje i oblike koji su naročito važni, može se zahtevati i obavezno učešće vojnika. Ne mogu se tačno odrediti sadržaji i oblici kod kojih se primenjuje samo princip fakultativnosti ili obaveznosti, jer se u jednom istom sadržaju i obliku u različitim situacijama primenjuju i jedno i drugo. Na primer, za većinu predavanja na vojničkom univerzitetu vojnici se sami opredeljuju, ali za neka predavanja, zbog njihovog naročito važnog sadržaja, aktuelnost ili ugleda ličnosti koja ih drži, zahtevaće se obavezno učešće. Ono će se češće zahtevati u onom radu kroz koji se neposrednije vrši priprema za nastavu. S druge strane, za većinu priredbi koje pripremaju sami vojnici neće se tražiti obavezno učešće, ali će se to zahtevati ako gostuje neko umetničko društvo iz grada, neka škola, radni kolektiv itd. Obavezno učešće će se tražiti i kod poseta izložbama, muzejima, istorijskim mestima i privrednim preduzećima ili pozorištu, kao i kad se gledaju najbolji filmovi. Nećemo dozvoliti da film kao što je »Kozara« i sličan njemu ne gledaju svi vojnici, osim ako za to nisu u pitanju objektivni razlozi. Slično je i kod ostalih sadržaja i oblika.

Komande, organizacije SKJ i vojni kolektivi stalno treba da vode računa da se fakultativnost ne pretvori u slab rad ili pak potpuno ignoriše. Ne treba izgubiti iz vida da je polazna osnova u vojničkim aktivnostima fakultativnost, a da se obavezno učešća vojnika u pojedinim sadržajima i oblicima ređe primenjuje.

Iz svega što sam rekao ne treba shvatiti da su obuhvaćeni svi principi koje treba imati u vidu pri organizovanju vojničkih aktivnosti, a ni svi pomenuti da su potpuno istaknuti. I ostale poznate principe, kao na primer: pristupačnosti i prilagođenosti uzrastu vojnika, sistematičnosti i postupnosti, očiglednosti, povezivanja teorije i prakse, neprekidnosti rada i dr. treba uzimati u obzir.

SADRŽAJ I OBLICI SLOBODNIH AKTIVNOSTI

Neophodno je makar i ukratko da se osvrnemo na sadržaje i oblike vojničkih aktivnosti u slobodnom, vannastavnom, vremenu.

Pri razmatranju sadržaja vojničkih aktivnosti moramo imati u vidu: prvo, njihovu podelu na oblasti delatnosti i drugo, zahteve koje treba uzimati u obzir prilikom izbora i planiranja pojedinih sadržaja. Prema oblastima delatnosti, sve vojničke aktivnosti uglavnom možemo podeliti na obrazovne, kulturno-zabavne i sportske. U obrazovne spadaju one aktivnosti koje doprinose podizanju nivoa vojnih, političkih i opštih znanja. One obuhvataju neposrednu pripremu vojnika za teme iz vojno-stručne i političke nastave, ostala aktuelna vojna i društveno-politička pitanja, zatim važne aktuelne događaje iz međunarodnih odnosa i odnosa unutar radničkog pokreta, ostala pitanja za koja vlada kod vojnika interes (iz istorije, geografije, psihologije, filozofije, ekonomije, sociologije i drugih društveno-političkih i prirodnih nauka, zdravstveno i tehničko prosvetavanje itd.).

Kulturno-zabavne su one vrste aktivnosti kroz koje vojnici zadovoljavaju potrebe kulturno-umetničkog uzdizanja, zabave i razonode (književnost, film, muzika, dramska i likovna umetnost itd.).

Sportske aktivnosti vojnika obuhvataju: atletiku, plivanje i sportove na vodi, smučanje, sportske igre (nogomet, odbojku, rukomet, košarku, stoni tenis, tenis, kuglanje i dr.), vežbanje na spravama, gimnastiku, borilačke sportove (rvanje, džudo, boks i dr.), streljaštvo i šah.

U pogledu planiranja i realizovanja pojedinih programa, jedinice se susreću sa dosta teškoća. Jednu od njih predstavlja i činjenica da za sada još nemamo razrađenih neobaveznih i obaveznih programa iz pojedinih oblasti. Naročito mnogo teškoća ima u pogledu materijalnog obezbeđenja i realizovanja programa. U praksi se pokazuje da su postojeće norme materijalnog obezbeđenja kulturno-zabavnog i sportskog rada nedovoljne. Posebno se oseća nedostatak popularne literature i uređenih kabineta za neposrednu pripremu vojnika iz predmeta vojnostručne i političke nastave (nešto je već učinjeno iz predmeta ABHO), tehničkog i zdravstvenog prosvetavanja. Uz veliko zalaganje, stvaralaštvo i inicijativu starešina i vojnika, ove teškoće se donekle umanjuju i vojničke aktivnosti se izvode sa uspehom. Međutim, ovi bi uspesi bili još veći ako bi se jedinicama u ovom pogledu pružila veća pomoć. Uprava za nastavu Generalštaba JNA, u saradnji s Upravom za MPV i ostalim organima DSNO, mogla bi da izradi programe za cikluse i kurseve iz raznih oblasti, a naročito onih koji neposredno ili posredno doprinose boljem savlađivanju obuke i obavljanju ostalih dužnosti. I u materijalnom pogledu bi se možda moglo učiniti nešto više. Dobro bi bilo videti da li bi se od rashodovane tehnike mogli opremiti kabineti u jedinicama, jer bi verovatno to za nas bilo korisnije nego taj materijal prodavati. Isto tako smatram da bi pojedine uprave i organi morali više uticati u pogledu unapređivanja sadržaja vojničkih aktivnosti iz svog domena rada za sve rodove i službe u okviru armije. O tehničkom vaspitanju, na primer, treba da vodi računa nadležni organ DSNO a tako i drugi. Time bi se još više stvorili povoljni uslovi za izbor različitih sadržaja i njihovo provođenje kroz mnogobrojne oblike vojničkih aktivnosti.

Kada su u pitanju izbor i planiranje, praksa je pokazala da se gradivo za ove aktivnosti najbolje određuje ako se polazi od ciljeva obuke i stanja jedinice, realnih materijalnih i drugih uslova i mogućnosti, kao i potreba i želja vojnika. U izboru bilo kojeg gradiva nužno je sva tri ova zahteva imati u vidu. Isto tako svakom od njih treba dati odgovarajuću važnost i naći pravu meru, jer u protivnom može doći do nepravilnosti. Tako, ako se vodi računa samo o obuci i stanju jedinice, preti opasnost da se ove aktivnosti pretvore u produžetak prepodnevnog zanimanja i zapostave lakši oblici dopunskog obrazovanja i psihofizički odmor kroz zabavu i razonodu, što je od bitne važnosti za uspeh nastave. Organizuje li se izvođenje ovih programa za koje nema materijalnih i drugih posebnih uslova, neminovno dolazi do improvizacije i slabog rada. Sve to može dovesti kod vojnika do gubljenja vere u vrednost i korisnost ovog rada. I na kraju, ako samo polazimo od želja vojnika, može se desiti da ih ne možemo sve ispuniti ili da radimo nešto što ne doprinosi tako neposredno boljem obavljanju zadataka u jedinici.

S druge strane, pri izboru i planiranju slobodnih aktivnosti vojnika treba naći i uspostaviti pravilan odnos između svih oblasti. Ovde je, naročito važno da se ne zapostavi kulturno-zabavni rad koji zahteva najviše rada na pripremi i izvođenju, u korist obrazovnih i sportskih aktivnosti.

Svi sadržaji se izvode kroz već poznate oblike. Najviše se primenjuju vojnički univerziteti, kursevi, seminari, sekcije i grupe, usmene novine, izleti i posete, vojnička veselja, kulturno-umetničke i druge priredbe, logorske i literarne večeri, emisije, gledanje filma i razgovor o njemu, poznati oblici sportskih delatnosti i smotre vojničkih aktivnosti itd.

Od nabrojanih oblika, spornih mišljenja ima oko vojničkih univerziteta i smotri vojničkih aktivnosti. Razlika u mišljenjima o vojničkim univerzitetima sastoji se u tome što u njima jedni vide oblik rada, a drugi instituciju. Ovo poslednje se naročito ističe u nekim jedinicama gde se u okviru vojničkih univerziteta organizuju i provode ne samo ciklusi i pojedina predavanja iz raznih oblasti nego i kursevi, seminari, usmene novine i drugi oblici rada. Verujem da se u praksi takvo gledište ne može održati. Ako su nam vojnički univerziteti institucija, postavlja se pitanje: šta su nam u tom slučaju vojnički klubovi i kakva je njihova uloga? Posmatramo li praksu u jedinicama, pre će biti da je baš klub takva institucija, a vojnički univerzitet više simboličan naziv za specifičan, širi, opšti oblik rada u vojničkim klubovima i jedinicama. Prema tome, nisu naši vojnički isto što i narodni i radnički univerziteti u građanstvu. Oni su više kao tribina mladih u omladinskim armijskim i drugim domovima.

U pogledu smotri takođe ima razlika u izvođenju. Neke jedinice, na bazi vlastite prakse, odlučno zastupaju potrebu održavanja smotri na svim nivoima od puka do armije. Ove pristalice ističu da to doprinosi razvijanju vojničkih aktivnosti u jedinicama i popularisanju Armije u narodu. Veliki broj jedinica je za smotre samo u pukovima i njima odgovarajućim jedinicama, kao i za smotre u garnizonima. One smatraju da smotre u većim jedinicama neizbežno dovode do izdvajanja posebnih grupa (starešina i vojnika koji imaju naročito smisla za taj rad), što se u izvesnoj meri negativno odražava na vojničke aktivnosti u nižim jedinicama. Teško je reći ko je više u pravu. Potrebno je dobro izučiti održavanje smotri da bi se moglo na to odgovoriti. No, sasvim je sigurno, što je praksa već jasno pokazala, da smotre u nižim jedinicama povodom Dana mladosti i armije imaju veliki značaj.

Mesto i način organizovanja i izvođenja. Dosadašnje iskustvo u većini jedinica govori da nije opravdano forsirati vojničke aktivnosti isključivo u okviru vojničkog kluba ili samo po četama i baterijama. Bolje je da se to odvija paralelno na oba mesta i uz tesnu međusobnu koordinaciju jedinica i kluba. Čete i njima ravne jedinice ni u kom slučaju se ne smeju zapostaviti jer su po svom sastavu i mogućnostima, u stanju da daju dobre rezultate. S jedne strane, u nju sve više dolaze obrazovani mladići koji imaju znanja i iskustva u organizovanju i izvođenju obrazovnih, kulturno-zabavnih i sportskih aktivnosti, a sa druge, četa je takav kolektiv u kojem vojnici provode zajedno celokupno radno i najveći deo slobodnog vremena.

U nekim jedinicama zapažena je sektorska podela rada vojničkih aktivnosti. Tako se, na primer, jednog dana u nedelji izvode samo ob-razovni, drugog kulturno-zabavni, trećeg samo sportski program itd. u celoj jedinici. Druge opet istoga dana izvode nekoliko programa po jedinicama. Dok jedna četa ili grupa jedinica izvodi jedan, ostale imaju druge programe. Malo je primera da vojnici iz jedne čete istoga dana učestvuju u izvođenju i korišćenju nekoliko vrsta programa, osim ako tu ne računamo radio i TV-programe.

Kod sektorske podela rada po danima vrlo je teško dobro organi-zovati vojničke aktivnosti, postići kvalitet i masovnost učešća vojnika zbog oskudice u materijalnim sredstvima, a i zbog drugih razloga. Kod izvođenja različitih sadržaja istoga dana umnogome se otklanjaju izneti nedostaci, ali i dalje ostaje problem izdvajanja priličnog broja vojnika iz četa za rad u sekcijama pri vojničkom klubu. U ovom slučaju teško je uskladiti rad kluba i jedinica. Iznete teškoće ukazuju na to da bi trebalo izbeći takve podele, pogotovo sektorsku koja ni najmanje ne poštuje princip raznovrsnosti.

Ako bi se svakoga popodneva izvršilo objedinjavanje vojničkih aktivnosti u četama i većim jedinicama, postigle bi se još veća masov-
nost, raznovrsnost i zanimljivost rada. U tom slučaju istoga dana, deo vojnika iz jedne čete ili bataljona, mogao bi se pripremati za nastavu (individualno ili grupno, u organizaciji samih vojnika ili po nahođenju i uz pomoć starešina, obavezno ili fakultativno), mogao bi imati izlaz u grad, baviti se raznim granama sporta, dok bi drugi deo mogao da sluša neko predavanje ili diskusiju na vojničkom univerzitetu, da prisustvuje razgovoru o filmu ili pozorišnom komadu, usmenim novinama, vojničkom veselju ili nekoj drugoj priredbi, da igra šah, čita knjigu, štampu, sluša radio ili gleda televiziju, film, ili ide na neki od organi-zovanih kurseva ili seminara, da radi u raznim grupama i sekcijama itd. U drugoj varijanti, istog dana u određeno vreme (na primer, za vreme prvog časa) svi vojnici bi se obavezno ili fakultativno pripremali za nastavu, dok bi preostalo vreme koristili za izvođenje kulturno-za-bavnih i sportskih programa kao u prvoj varijanti.

Ovakva raznovrsnost oblika i sadržaja nužno nameće potrebu da komande i starešine osnovnih jedinica, preko svih svojih organa (ne samo organa za MPV) i ostalih faktora (organizacija SKJ i vojnih kolektiva), svakoga dana obavezno organizuju, nekoliko programa i na razne načine. O tome šta se, kada i gde izvodi, treba obavestiti preko plana, sredstava informisanja i na pogodan način, sve vojnike da bi se mogli odlučiti gde će i kako učestvovati. Bez obaveze komandi da sva-kodneвно organizuju ovaj rad, ne bi mogla doći do punog izražaja ni aktivnost u tome, kao ni slobodno opredeljivanje kod izbora.

Uloga i mesto pojedinih organa u rukovođenju aktivnostima vojnika.
I oko pitanja rukovođenja vojničkim aktivnostima takođe ima različitih shvatanja. Neki smatraju da ovim aktivnostima treba da rukovode iza-brani ili imenovani odbori sastavljeni od vojnika i starešina, vojnički klubovi i odbori, a i komande preko vojničkih klubova i odbora. Takođe postoji shvatanje da je u rukovođenju vojničkim aktivnostima vrlo mala uloga komandi i starešina osnovnih jedinica. Najmnogobrojnija su, i po mom mišljenju najpravičnija, shvatanja da vojničkim aktivnostima

rukovode komande preko svih svojih organa, a zatim preko odbora, grupa i sekcija vojničkih aktivnosti. Prema tome, vojničkim aktivnostima rukovode: komande i starešine četa, baterija i vodova, i u okviru svog delokruga rada odbori, grupe i sekcije sastavljeni od vojnika i pojedinih starešina. Pored svih istaknutih organa, važnu ulogu u razvijanju i usmeravanju vojničkih aktivnosti ima organizacija Saveza komunista, kao i vojni kolektivi voda, čete-baterije.

Odmah na početku moram istaći da su nepravilna shvatanja koja u ovome bilo koji drugi organ stavljaju ispred komandi i starešina. Tako nešto u našoj armijskoj praksi je neodrživo. Kako mogu odbori i sekcije rukovoditi tolikim popodnevnim radom, ako taj rad nije planom komande (druga je stvar što pri sastavljanju takvog plana treba uzeti u obzir opravdano mišljenje odbora, vojnih kolektiva, sekcija pa i samih vojnika) usmeren i obezbeđen u svakom pogledu? Nikako! Iza takvih malih i pojedinačnih shvatanja u suštini stoji neshvatanje i zapostavljanje uloge i značaja vojničkih aktivnosti. Ovde se brkaju zahtevi u pogledu primene pojedinih principa u organizovanju ovih aktivnosti i uloge i odgovornosti komandi i starešina u tome radu. Nema nikakvih protivrečnosti, na primer, između primene principa fakultativnosti i svesne aktivnosti, s jedne i uloge i odgovornosti komandi i starešina za ovaj rad, s druge strane.

Uloga i zadatak komandi u organizovanju aktivnosti vojnika različiti su na pojedinim stepenima. DSNO i više komande određuju osnovne ciljeve i daju smernice ovim aktivnostima. Oni izučavaju i uopštavaju postojeću praksu, a naročito sadržaje i oblike vojničkih aktivnosti. Preko armijske štampe i časopisa, informacija, održavanja savetovanja, seminara i preko Političke škole JNA i kurseva za MPV oni izmenjuju stečena iskustva jedinica. I postojeće vojne škole, s obzirom na to da imaju teme iz ove oblasti i praktične aktivnosti, pravilnim vaspitanjem pitomaca mogu dosta doprineti unapređivanju vojničkih aktivnosti u Armiji.

Zadaci nižih komandi (zaključno s pukom) i neposrednih starešina (komandira četa i vodova) manje-više su u organizovanju i izvođenju vojničkih aktivnosti u svojim jedinicama. Na bazi zadataka, stanja i uslova u jedinici, kao i želja samih vojnika, oni planiraju i obezbeđuju izvođenje vojničkih aktivnosti orijentirno za duži, a konkretnije za kraći period. Sama forma tih planova može da bude poseban deo opšteg plana rada komande za određeni period ili njegov posebni prilog u kojem su izloženi zadaci iz oblasti vojničkih aktivnosti (sadržaji, oblici, izvođači, vreme i mesto izvođenja, saradnja itd.). Ne manje je važno da komande rukovode ovim aktivnostima preko svih svojih organa. Svaki od njih brinuće se za aktivnost iz svog delokruga rada, kao što se brinu i za obuku. Ne treba da to bude zadatak samo organa za MPV ili samo nekog drugog. Bolje je ako svi na tome rade. Tako napr. drugovi iz operativnog organa organizuju praćenje savremenih vojnih problema, organi za MPV politički i kulturno-zabavni rad, oficir za fizičku obuku organizuje sportske aktivnosti, lekar — zdravstveno prosvetavanje, pozadinski organi — materijalno obezbeđenje itd. No, opet, sve to treba da bude usklađeno i objedinjeno za jedinicu kao celinu i organizovano na istim principima, a zato

su najodgovorniji nastavni i organi za MPV. Isto tako neophodno je obezbediti da se ta organizacija i rukovođenje ostvaruju na takav način, da dođu do punog izražaja korisna aktivnost i inicijativa samih vojnika (kroz razne grupe i sekcije), kao i što veća uloga odbora vojničkih aktivnosti na svim nivoima i vojnih kolektiva u osnovnim jedinicama. U istom cilju koristi se aktivnost partijske organizacije. Na nižim komandama ostaje i da saraduju u okviru i između jedinica, kao i sa odgovarajućim institucijama i organizacijama u građanstvu, a naročito sa Savezom omladine.

Organizacije SKJ vode računa o vojničkim aktivnostima. U vojnim kolektivima, odborima vojničkih aktivnosti, grupama i sekcijama, članovi Saveza komunista i omladine svojim predlozima, kao i primernim radom, obezbeđuju da sadržaji vojničkih aktivnosti budu u svakom pogledu korisni, interesantni, a u idejnom pogledu potpuno ispravni. Povećana uloga vojnih kolektiva u osnovnim jedinicama naročito dolazi do punog izražaja u organizovanju i rukovođenju vojničkim aktivnostima. Na svojim sastancima oni biraju vojnike-članove odbora vojničkih aktivnosti koje potvrđuje starešina jedinica, povremeno raspravljaju o rezultatima rada i stečenim iskustvima, kao i zadacima vojničkih aktivnosti i načinu njihovog sprovođenja u četi — bateriji. Kroz kolektiv se najbolje mogu pokrenuti sve snage u jedinici da organizuju i razvijaju ove aktivnosti, kao i da obezbede da njihovi sadržaji i oblici najpotpunije odgovaraju zadacima i uslovima u jedinici, potrebama i željama vojnika. S druge strane, dobro organizovan i sproveden, ovaj rad će najviše doprineti i angažovanju kolektiva na ostalim zadacima u jedinici.

Pored istaknutih faktora — komandi i starešina, organizacija SKJ i vojnih kolektiva, važnu ulogu u organizovanju vojničkih aktivnosti imaju odbori za taj rad koji su organi komandi i vojnih kolektiva. Sastavljeni su od vojnika i starešina. U osnovnim jedinicama njih biraju vojnici na sastancima kolektiva, a izbor potvrđuje komandir svojom naredbom, dok ih u višim jedinicama imenuju odgovarajuće komande. Po pravilu, predsednici ovih odbora ulaze u odbor pretpostavljene komande. Saštanke održavaju prema potrebi, a obavezno radi analize, sprovođenja plana rada u prošlom i davanja predloga za naredni period. U davanju predloga za plan rada nužno je da odbori polaze od zahteva starešina, predloga grupa i sekcija, želja vojnika, plana vojničkih aktivnosti pretpostavljene komande i plana rada vojničkog kluba. Kada planovi vojničkih aktivnosti jedinice budu gotovi, odbori preduzimaju mere za njegovo sprovođenje. U okviru odbora, radi bolje organizacije posla, za pojedine oblasti vojničkih aktivnosti mogu se obrazovati pododbori ili grupe (na primer, za obrazovne, kulturno-zabavne i sportske aktivnosti, a moguće su i drukčije podele posla). Odbori međusobno tesno saraduju u izboru sadržaja i oblika rada. Odbori potčinjenih upoznaju odbore pretpostavljenih jedinica sa željama vojnika da bi ih ovi po mogućnosti uzeli u obzir kod davanja predloga za naredni plan. Prema tome, očigledno je da između odbora

na pojedinim stepenima komandovanja ne postoje odnosi subordinacije već najtešnje saradnje i koordinacije rada. Ovo zbog toga što je svaki od njih potčinjen i za svoj rad odgovoran samo svojoj neposrednoj komandi, odnosno starešini, a u osnovnim jedinicama još i vojnom kolektivu. No, oni su svi indirektno (u osnovnim jedinicama i direktno) istovremeno i organi vojnih kolektiva i vojnika, te je jedan od najvažnijih njihovih zadataka prikupljanje i predlaganje komandi mišljenja i predloga iz jedinica za unapređivanje vojničkih aktivnosti.

Ostaje nam još da u svemu tome vidimo i ulogu samih vojnika. Bez njih se ne može ni govoriti o vojničkim aktivnostima. U ovom radu više nego i u jednom drugom, vojnici su subjekt mnogobrojnih i raznovrsnih korisnih aktivnosti. Oni se u tim aktivnostima pojavljuju ne samo kao slušaoci i gledaoci, posmatrači, nego u prvom redu kao aktivni stvaraoci i izvođači takvog rada. Mnogobrojne i raznovrsne želje i predloge oni iznose starešinama, na sastancima kolektiva, članovima odbora i u grupama i sekcijama čiji su članovi. Time znatno doprinose uspješnijem organizovanju ovih aktivnostima na svim stepenima, a naročito u izboru najboljih sadržaja i pogodnih oblika. Pošto mnoge od tih želja i predloga uđu u plan rada vojničkih aktivnosti u jedinici, kroz mnogobrojne grupe i sekcije na različitim stepenima (u četi pri vojničkom klubu) bore se za njihovu realizaciju. A uspešna realizacija čini život u jedinici vedrijim i lepšim i daje snage da se lakše i bolje izvrše i ostali zadaci zbog kojih su i došli u Armiju.

Za pripremu i izvođenje pojedinih programa u osnovnim jedinicama organizuju se grupe, a u bataljonima i pri vojničkim klubovima sekcije. U njih se dobrovoljno uključuju vojnici koji su se još pre stupanja u Armiju upoznali sa tom delatnošću, kao i vojnici koji po prvi put žele da se njome bave. Svaka grupa i sekcija imaju rukovodioca i program rada koji mora biti u skladu s programom i planom rada vojničkih aktivnosti u jedinici.

Bez obzira na to što u nekim jedinicama insistiraju, nije moguće obezbediti da vojnici rade samo u jednoj sekciji. Radi realizovanja planova rada vojničkih aktivnosti komandi, nužno je da pojedini vojnici (naročito oni koji za više sadržaja iz raznih oblasti imaju smisla) učestvuju u nekoliko različitih grupa i sekcija (na primer, u nekoj obrazovnoj, zabavnoj i sportskoj sekciji), kao i u istim sekcijama na različitim stepenima (u četi, bataljonu i vojničkom klubu). Ovo je jedino moguće pri planskom i dobro organizovanom radu. Rad sekcija van planiranih sadržaja, u praksi se manje-više pretvara u rad bez nekih praktičnih rezultata.

Iz rečenog o sekcijama ne treba zaključiti da one imaju neznatnu ulogu u sprovođenju planiranih sadržaja. One imaju ne manje važnu ulogu i u davanju predloga šta i kako da uđe u plan rada. Kroz sav ovaj rad u sekcijama i grupama najpotpunije dolaze do izražaja inicijativa i stvaralaštvo samih vojnika.

Rad komandi, organizacija SKJ, vojnih kolektiva, odbora vojničkih aktivnosti, vojnika, grupa i sekcija u organizovanju, rukovođenju i izvođenju vojničkih aktivnosti u slobodnom, vannastavnom, vremenu međusobno se uslovljava, prožima i dopunjava. Uloga komandi i starešina je u tome najvažnija, ali ako izostane aktivnost bilo koga od ostalih organa, rezultati neće biti potpuni. Zbog toga je nužno poznavati ulogu i zadatke svih pomenutih organa i pravilno usmeriti njihov rad. Ako se kroz praksu zanemare pojedini organi, postoji opasnost da se ništa ne radi ili da se radi površno i suprotno ciljevima vaspitanja i željama vojnika u jedinici. Ovakvo postavljen i ostvaren rad i rukovođenje vojničkim aktivnostima ostavlja puno slobode i mogućnosti za svaku korisnu inicijativu, a vojničke aktivnosti umnogome obezbeđuje od raznih jednostranosti i grešaka.

Major

Bogdan KNEŽEVIĆ